

EL CATALÀ DES D'EUROPA¹

Peter A. Kraus
Catedràtic de ciència política
Universitat d'Augsburg

Resum

Que el català ara per ara no tingui l'estatus de llengua oficial de la Unió Europea (UE) és una de les múltiples contradiccions que caracteritzen l'enfocament de la diversitat lingüística que ha adoptat la Unió. Sense negar la importància d'obtenir el reconeixement del català per part de les institucions europees, l'article fa una lectura crítica del multilingüisme «oficial» que practica la UE i argumenta que, en contrast amb aquest multilingüisme de caràcter altament simbòlic i selectiu, les condicions de laboratori que ofereix la diversitat complexa de societats com la catalana representen un entorn més idoni per a obtenir un panorama més substancial de les perspectives del multilingüisme a l'Europa d'avui. La contribució acaba esbossant els reptes principals que implica aquesta diversitat en casos com el català.

Paraules clau: català, diversitat complexa, multilingüisme, política lingüística europea, Unió Europea.

EL CATALÁN DESDE EUROPA

Resumen

Que el catalán, hoy por hoy, no tenga el estatus de lengua oficial de la Unión Europea (UE) es una de las múltiples contradicciones que caracterizan el enfoque de la diversidad lingüística que ha adoptado la Unión. Sin negar la importancia de obtener el reconocimiento del catalán por parte de las instituciones europeas, el artículo realiza una lectura crítica del multilingüismo «oficial» que practica la UE y argumenta que, en contraste con este multilingüismo de carácter altamente simbólico y selectivo, las condiciones de laboratorio que ofrece la diversidad compleja de sociedades como la catalana, representan un entorno más idóneo para obtener un panorama más substancial de las perspectivas del multilingüismo en la Europa de hoy. La contribución acaba esbozando los retos principales que implica esta diversidad en casos como el catalán.

1. Citació recomanada: Kraus, Peter A. «El català des d'Europa». *Revista Catalana d'Administració Pública*, núm. 1 (2024), p. 115-127.

Palabras clave: catalán, diversidad compleja, multilingüismo, política lingüística europea, Unión Europea.

CATALAN FROM EUROPE

Abstract

The fact that Catalan, at present, does not have the status of official language of the European Union (EU) is one of the many contradictions that characterize the approach to linguistic diversity adopted by the Union. Without denying the importance of obtaining the recognition of Catalan by the European institutions, this paper makes a critical reading of the «official» multilingualism practiced by the EU and argues that, in contrast to this highly symbolic and selective multilingualism, the laboratory conditions offered by the complex diversity of societies such as Catalan represent a more suitable environment for obtaining a more substantial picture of the prospects for multilingualism in today's Europe. The contribution ends by outlining the main challenges implied by this diversity in cases such as Catalan.

Keywords: Catalan, complex diversity, multilingualism, European language policy, European Union.

Sumari: 1. Introducció: un cas atípic; 2. El marc normatiu europeu; 3. La diversitat complexa i les noves realitats multilingües; 4. Contradiccions i reptes; 5. Bibliografia.

1. INTRODUCCIÓ: UN CAS ATÍPIC

Des de l'època fundacional del Tractat de Roma (1957), la Unió Europea (UE) ha presumit de constituir un espai polític profundament respectuós amb la diversitat. En un entorn tan profundament marcat per la secularització com ho és l'europeu, on les pertinences religioses han anat perdent pes com a factor de diferenciació, és evident que les llengües són l'expressió més emblemàtica d'aquesta diversitat en tots els àmbits que connecten la cultura i les identitats ciutadanes. Quan la comparem amb altres entitats transnacionals d'una envergadura similar, la UE destaca efectivament pel seu marcat multilingüisme. Tanmateix, com veurem, es tracta d'un multilingüisme altament simbòlic. És un tòpic recurrent dir que amb vint-i-quatre llengües oficials la UE ja sobrepasa els límits d'un multilingüisme operatiu en l'àmbit institucional. Tot i això, el mosaic lingüístic europeu es caracteritza per una diversitat que sobrepasa llargament les dues dotzenes de llengües oficials.

En aquest mosaic, el català representa un cas força atípic. Es tracta d'una llengua «regional o minoritària» —segons la dicció oficial que aplica la Carta adoptada pel Consell d'Europa el 1992 i que han tendit a fer seva les institucions de la UE— amb uns deu milions de parlants

(Leclerc, 2023), una xifra força alta que l'aproxima a les llengües oficials d'estats com Suècia o Bulgària i l'allunya molt d'altres casos minoritaris. De fet, si ens limitem estrictament als ciutadans del Principat de Catalunya que consideren el català la seva llengua «d'identificació», la xifra és de 2.321.000 (Generalitat de Catalunya, 2019: 14), un nombre que queda molt lluny de les situacions fins i tot de les poques altres llengües minoritàries de l'Europa occidental que superen el mig milió de parlants, com serien el basc, el gal·lès o el sard. A més, cal destacar que el català té una presència política, mediàtica i cultural més que notable, amb una difusió i un pes social que el diferencien clarament dels contextos habituals de minorització. En més d'un sentit, la problemàtica sociolingüística catalana —almenys, pel que fa al Principat— té més en comú amb les problemàtiques de les llengües d'estats europeus «petits», com Letònia, Eslovènia o Dinamarca, que amb la situació que han d'afrontar grups lingüístics tan dispersos com el dels sami (unes setanta mil persones al nord d'Europa) i els kurds (uns setze milions de persones només a Turquia).² Sens dubte, un factor clau per a entendre aquesta excepcionalitat catalana és la resiliència del moviment catalanista sorgit a partir de la Renaixença i la forta capacitat de penetració que va tenir el català en una societat profundament marcada per successives onades d'immigració no catalanoparlant. Si ho enfoquem en termes clàssics gramscians, al llarg de bona part del segle xx l'hegemonia cultural del catalanisme va poder compensar la manca d'eines polítiques que facilitessin la reproducció de la identitat lingüística a través de les institucions corresponents (Branchadell, 2006). Finalment, la cooficialitat del català/valencià en diverses comunitats autònomes de l'Espanya democràtica ha afegit un element addicional de normalitat al cas del català.

Aleshores, tenint en compte les reflexions prèvies, la normalitat catalana seria una normalitat que es pot considerar prou «bona» des de la perspectiva minoritària en un context comparat.³ Al mateix temps, emperò, el factor demolingüístic i la dinàmica política fan que per a molts catalans aquesta «normalitat» constitueixi un greuge permanent en vista d'altres «normalitats» observables als estats membres de la Unió Europea que gaudeixen de plena sobirania lingüística i del reconeixement internacional que aquesta comporta. En aquest sentit, un element clau per a assolir un estatus lingüístic satisfactori seria l'oficialitat del català com a vint-i-cinquena llengua de la UE, com l'ha sol·licitada el Govern de Pedro Sánchez arran del resultat de les eleccions a les Corts Espanyoles del juliol del 2023. Sense voler negar que l'obtenció d'aquest estatus seria un autèntic canvi de paradigma tant a Espanya com a Europa, en aquesta contribució argumentaré que una política de suport al multilingüisme que es faci càrrec dels reptes que la diversitat representa per a la ciutadania europea i catalana al segle XXI, anant molt més enllà del reconeixement formal de diferents llengües, ha de fomentar l'adquisició de repertoris lingüístics plurals i complementaris. En aquest sentit, la

2. Dades per als sami segons Toivanen (2015: 90) i per als kurds segons Gunes (2019: 41). Cal observar que en ambdós casos les xifres dels parlants de les llengües corresponents són inferiors.

3. Almenys si deixem de banda el cas d'algunes minories nacionals «clàssiques» segons la terminologia del dret internacional, és a dir, les minories que disposen d'un «estat patró» i, en conseqüència, de garanties establertes en tractats internacionals, com és el cas de la població germanòfona al Tirol del Sud o de la població danesa al *Land* alemany de Schleswig-Holstein (Kraus, 2023).

realitat catalana pot considerar-se un autèntic laboratori pel que fa a les perspectives d'una Europa multilingüe. Per a desenvolupar l'argument començaré amb una breu visió crítica del multilingüisme «oficial» que practica la UE. A continuació explicaré el concepte de *diversitat complexa*, que ha intentat fer una lectura més substancial del que és el multilingüisme «real» en el context de l'Europa d'avui. Acabaré esbossant els que considero que són els reptes principals d'aquesta diversitat en el cas català.

2. EL MARC NORMATIU EUROPEU

Amb el Tractat de Roma (1967) i l'establiment de l'entitat precursora de la UE, la Comunitat Econòmica Europea (CEE), els sis membres fundadors —Alemanya, Bèlgica, França, Itàlia, Luxemburg i els Països Baixos— van optar per un règim lingüístic que concedia un estatus d'igualtat a les seves respectives llengües estatals (l'alemany, el francès, l'italià i el neerlandès). El text del tractat fundacional de la CEE es va redactar en aquestes quatre llengües, fet que assignava un caràcter igualment autèntic a cadascuna de les versions (Kraus, 2008: 113-114). A més, en l'article 1 del Reglament núm. 1 del Consell de la CEE es va establir que les quatre llengües serien alhora les llengües oficials i les llengües de treball de les institucions de la Comunitat, sense fer cap distinció entre els dos conceptes.

Des de la seva constitució, les institucions europees s'han regit aplicant aquest règim lingüístic, el qual no s'ha alterat en el curs de les successives ampliacions de l'espai polític i econòmic compartit. Les transicions de la CEE a la Comunitat Europea, i d'aquesta a la UE, no han afectat les bases inicials del règim lingüístic. En el present, doncs, la UE té vint-i-set estats membres i vint-i-quatre llengües oficials, totes amb el mateix estatus formal. *De iure*, es tractaria d'un multilingüisme «integral» (Haarmann, 1991) que iguala tots els seus elements, de manera que atorga la mateixa dignitat política al maltès (amb els seus cinc-cents mil parlants) que a l'alemany (aproximadament cent milions). La UE configura un espai polític transnacional que no té cap altre equivalent en el món del present pel que fa a l'abast del reconeixement de les identitats lingüístiques dels seus membres. No han mancat les veus que comparen aquest espai amb el precedent de Babel (per exemple, Creech, 2005), ni les crítiques que assenyalen l'alt cost que representa el manteniment d'una gran maquinària d'intèrprets i traductors per a la Unió. El tema ha tornat a sortir a col·lació a l'hora de la iniciativa, esmentada anteriorment, d'oficialitzar el català, que ha rebut respostes reticents per part dels governs de Suècia i Finlàndia, que advertien de l'impacte econòmic de la mesura (Juliana, 2023). Tot i que el gran protagonisme de la traducció en l'aparell burocràtic de Brussel·les és innegable, s'ha de dir que el cost econòmic que representa no sembla excessivament alt (Katsarova, 2022: 1). Només cal tenir present l'impacte directe de la legislació europea sobre la vida quotidiana de tots els ciutadans i les ciutadanes per a comprendre que la traducció és un aspecte ineludible del funcionament institucional de la UE.

A més, quan parlem de multilingüisme integral parlem d'un fenomen relatiu, que es limita en bona manera a la traducció de la normativa de la Unió a les seves vint-i-quatre llengües oficials, així com als serveis d'interpretació a les sessions del Parlament Europeu, del

Consell Europeu i del Consell de la Unió Europea. En els processos de comunicació rutinaris s'aplica un multilingüisme molt més selectiu. En un principi, es tracta d'un multilingüisme que comprèn el francès, l'anglès i l'alemany com a llengües de treball. Mentre que l'alemany ja havia tingut sempre un paper secundari, durant les tres darreres dècades també el francès ha anat perdent pes respecte a l'anglès, sobretot a partir de les ampliacions de la UE amb països de l'est del continent. El Brexit no ha revertit la tendència, ans al contrari. L'anglès —que en el present és la llengua inicial de cinc milions i mig de persones a la UE—⁴ s'ha convertit *de facto* en la llengua de treball de les institucions. Fins i tot la redacció inicial dels documents sol fer-se en anglès, i les traduccions a les altres vint-i-tres llengües es fan a partir de la versió anglesa.⁵ A més, l'anglès s'ha convertit en el vehicle preferent de la comunicació externa de la UE, com podem observar quan escoltem entrevistes amb els membres de la Comissió o amb la seva presidenta.

Aquesta preponderància no té cap base normativa en els tractats. Per una banda, és el resultat d'una dinàmica que reflecteix a escala europea el predomini de l'anglès com a llengua franca global. Per l'altra, com a conseqüència d'un enfocament additiu i simbòlic del multilingüisme, que en realitat és ben poc «integral», l'anglès s'acaba imposant per defecte com el vehicle comunicatiu que ha assolit una posició de quasimonopoli en un mercat lingüístic sense regulació política proactiva. En vista d'aquesta situació, hi ha veus destacades que advoquen per agafar el toro per les banyes i acceptar la força real de l'anglès com a peça central en l'articulació d'una societat civil transeuropea i convertir-lo en la llengua comuna de tota la ciutadania de la UE, és a dir, en l'única llengua que seria oficialment i a tots els nivells complementària de les diferents llengües estatals (Habermas, 2006: 102-104; Van Parijs, 2011).

Al marge del biaix normatiu d'aquesta proposta, no sembla que actualment pugui tenir les majories necessàries per a fer-la efectiva en una UE on pesa molt el llegat polític de les llengües nacionals. Al mateix temps, tampoc no s'han pogut obrir pas propostes per a dissenyar un multilingüisme més selectiu i aplicable en el conjunt de la Unió. Malgrat la insistència a declarar que el multilingüisme és un dels principis fundacionals de la UE,⁶ aquesta no ha estat capaç de decidir sobre el disseny d'un règim multilingüe que combini les proclames benintencionades amb un enfocament realment innovador, que no penalitzi la difusió de l'anglès però que al mateix temps promogui fórmules alternatives al domini exclusiu de l'anglès com a llengua franca europea. De fet, els dilemes que representa crear un espai econòmic integrat que sigui respectuós amb la diversitat cultural i fins i tot la fomenti, han estat inscrits en la història del procés d'integració europea des del seu inici i continuen afectant el seu curs en el present. D'alguna manera, dos paràgrafs de l'article 2.3 del Tractat de Lisboa, que és el marc constitutiu pel qual es regeix la UE en el present, condensen la situació:

4. <www.ccma.cat/324/el-catala-i-les-llengues-oficials-a-la-ue-en-xifres-ques-tenen-mes-parlants/noticia/3250303/> (consulta: 27 setembre 2023).

5. Vegeu Leal (2021) sobre els problemes que això comporta des de la perspectiva interlingüística.

6. <https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/languages_en> (consulta: 28 setembre 2023).

La Unió fomentarà la cohesió econòmica, social i territorial i la solidaritat entre els Estats membres.

La Unió respectarà la riquesa de la seva diversitat cultural i lingüística i vetllarà per la conservació i el desenvolupament del patrimoni cultural europeu.⁷

Les dues frases poden interpretar-se com una exposició succinta del que significa la unitat en la diversitat en el discurs polític de la UE. Promoure la cohesió i la solidaritat a escala europea sense que hi hagi una voluntat política comuna formada en un espai de comunicació i debat públics a escala transnacional, és una tasca extremament ambiciosa. Encara ho és més si l'objectiu és la formació de l'espai corresponent en un context de profunda diversitat lingüística, en el qual aquesta diversitat està estretament vinculada a diferents identitats nacionals i regionals. Les dificultats notòries que té la UE per a gestionar temes que afecten directament aquestes identitats —com ara la migració i la repartició de contingents de refugiats entre els estats membres— donen fe de la fragmentació politicocomunicativa dels europeus, que no sols tenen diferents opinions sobre aquests temes, sinó que, a més, no disposen de les eines per a entaular un diàleg transeuropeu sobre el que haurien de ser la solidaritat i la cohesió intraeuropees en termes pràctics. En bona manera, com ens indiquen les dades empíriques disponibles, la introducció de la ciutadania europea el 1992 no ha servit de catalitzador perquè es desenvolupi una identitat política compartida. Tres dècades després de Maastricht, per a una majoria aclaparadora d'europeus i europees la identificació amb l'estat o la regió segueix tenint molta més transcendència que la identificació amb la Unió (Kraus, 2011a). De fet, l'onada populista de les dues darreres dècades ha anat acompanyada d'un fort creixement de les actituds anti-UE en bona part dels estats membres. El repte que representa la construcció de la unitat en la diversitat —la fórmula tantes vegades invocada com a gran lema del procés d'integració— segueix bàsicament irresolt, tant en l'àmbit institucional com en el social. Quan es parla de la promoció de la diversitat, sembla que el punt de referència sigui una diversitat de caràcter superficial, d'aparador, fàcilment homologable amb els requisits d'un mercat únic que ens proporciona mobilitat econòmica i la lliure elecció de productes de consum, però poc eficaç de cara a protegir lligams comunitaris que configuren un patrimoni polític específic, al marge de les identitats còmodes i fàcilment mercantilitzables. No és estrany, doncs, que en el panorama de la diversitat europea oficial les llengües no estatals com el català hagin ocupat un lloc bàsicament marginal. Es toleren, i fins i tot s'accepta la seva presència decorativa en ocasions especials, però no tenen cap protagonisme efectiu a l'hora de fer compatibles la unió i la diversitat. Val a dir que les llengües «petites» que tenen un estatus oficial a la UE tampoc no tenen un paper gaire diferent respecte a aquesta qüestió.

---

7. <www.boe.es/doue/2007/306/Z00001-00271.pdf> (consulta: 28 setembre 2023). Traducció pròpia a partir de la versió castellana.

3. LA DIVERSITAT COMPLEXA I LES NOVES REALITATS MULTILINGÜES

En vista del panorama que ens ofereix la diversitat «oficial», que acaba sent una diversitat retòrica i poc efectiva, val la pena contrastar-la amb contextos «reals», els quals per ara no han generat una normativa política d'abast europeu, però tenen un potencial innovador que pot resultar més interessant en termes pràctics que el discurs institucional de la UE. Aquests contextos —com veurem, el cas català n'és un exemple destacat— es caracteritzen per una diversitat complexa (Kraus, 2012).

Quan a Europa parlem de diversitat lingüística, ens movem en un marc definit, en primer lloc, per les relacions entre dues capes de diversitat: les majories i les minories *regionals* o *nacionals*, segons la terminologia jurídica introduïda anteriorment. El concepte de *majoria* es refereix a un grup la identitat del qual és intercanviable amb la identitat de la nació titular que va quedar definida en el procés de construcció estatal: els francesos a França, els suecs a Suècia o els romanesos a Romania, per a posar tres exemples. És un detall força simptomàtic que en el mapa polític europeu els noms dels estats, amb molt poques excepcions, ens remetin directament a les llengües d'aquestes majories. El ciutadà «estàndard» —en termes dels seus drets formals i de les pràctiques culturals associades amb aquests drets— és el ciutadà que s'identifica amb aquesta majoria. En relació amb aquesta realitat, les minories «tradicionals» es poden considerar les víctimes d'aquesta estandardització. Estant constituïdes per grups minoritaris autòctons i generalment concentrats en un territori determinat, com és el cas dels bascos a França i Espanya, dels sami al nord d'Europa o dels hongaresos a Eslovàquia. La base política i legal de les seves demandes d'autonomia institucional i de protecció lingüística són els gravàmens històrics causats per l'estat que representa la majoria.

Des de les dècades del *boom* econòmic de la postguerra, els patrons de la identificació cultural característics de l'Europa moderna han estat afectats de manera substancial per l'aparició d'una tercera capa de diversitat: les «noves» minories formades per grups d'immigrants i els seus descendents de primera, segona i tercera generació (ja siguin persones amb arrels a l'Anatòlia, en el cas dels turcs alemanys, o al Magrib, en el dels ciutadans francesos d'origen algerià, per a esmentar dos casos concrets). Quan els grups i els seus membres es classifiquen seguint aquest ordre de capes diferenciades, com es fa recurrentment, apliquem categories que representen una diversitat «simple»: els estats i les societats funcionen sobre la base de demarcacions clarament definides entre les capes de diversitat que han incorporat. Aquesta lògica implica que individus i grups es vinculin institucionalment amb «caselles d'identitat» específiques en un ordre de reconeixement jeràrquic (Kraus, 2012: 9-13).

En aquest ordre, de cara a la diversitat lingüística, els drets de la majoria s'apliquen de manera uniforme a tot el territori de l'estat, com és el cas del castellà a Espanya. Les minories «tradicionals» —sempre que l'estat en reconegui l'existència— gaudeixen de drets que han de permetre la reproducció de la seva identitat lingüística sota alguna forma d'autonomia regional, com en el cas del català o del basc a l'Estat espanyol. Per contra, els grups compostos per les minories «noves» no disposen de drets d'aquest tipus. Fins i tot els estats —no gaire nombrosos— que els concedeixen alguns drets culturals bàsics no ho fan amb la intenció de

donar continuïtat a la cultura d'origen d'un grup particular, sinó més aviat per a facilitar la seva integració social i econòmica en el país d'acollida. En aquest sentit, no és estrany que l'ensenyament de la llengua materna per als fills d'immigrants segueixi sent una pràctica excepcional en els sistemes educatius de la major part dels estats europeus.⁸

El problema amb aquesta mena d'enfocament —que en última instància és el mateix que l'adoptat per la UE quan gestiona la diversitat lingüística— és que comporta una visió estàtica de la realitat, que concep les tres capes de diversitat aquí descrites com si es corresponguessin amb esferes de pertinença col·lectiva nítidament separables. Els estats i les societats nacionals romanen ancorades en un marc institucional que defineix un ordre clarament vertical entre les capes de diversitat que s'hi han anat incorporant. Al mateix temps, les capes se superposen en funció d'una lògica jeràrquica que distingeix entre la majoria dominant, les minories «autòctones» i les «noves» minories d'immigrants.

El concepte de *diversitat complexa* qüestiona aquesta visió. En contrast amb la noció de *diversitat simple*, no pretén únicament subratllar que les nostres societats s'han diversificat a tot arreu a causa dels fluxos migratoris i la transnacionalització d'un nombre creixent de dominis culturals. Qualificar la diversitat com a complexa tampoc no és merament fer ús d'un dispositiu retòric per a subratllar que avui som més conscients del valor de la diversitat que no pas ho érem en l'època «clàssica» de la modernitat. L'aportació clau del concepte de *diversitat complexa* és que emfatitza la fluïdesa i la multidimensionalitat que caracteritzen la diversitat en el present i condueixen a constel·lacions en les quals les identitats culturals i les divisions socials se superposen i es barregen de manera fluctuant i dinàmica. Arran de la incorporació de noves capes culturals, les nostres societats no només s'han tornat més diverses, sinó que la mateixa estructura interna de cada capa de diversitat es fa successivament més porosa i heterogènia. Per a oferir un exemple concret, una ciutadana espanyola d'origen nord-africà a Catalunya pot ser musulmana, parlar català, àrab i amazic, a més del castellà, i donar suport a la causa de la independència catalana. Reduir la identitat d'aquesta persona a una de les tres categories d'identitat «simple» definides anteriorment és un exercici sociològicament poc productiu. Evidentment, aquesta observació també afecta qualsevol intent de captar i descriure de manera adequada el seu posicionament i repertori lingüístics.

Aleshores, si apliquem el concepte de *diversitat complexa* a l'àmbit del multilingüisme i la política lingüística, l'entorn més rellevant per a comprovar el seu rendiment heurístic no és el món de les institucions europees. Un entorn més prometedor és el que ens ofereixen les constel·lacions gairebé de laboratori com ho és avui dia la catalana —pensem en l'exemple, que relaciona l'espanyol, l'àrab, el català i l'amazic—, constel·lacions en les quals la dialèctica històrica entre llengua dominant i llengua minoritzada es veu afectada per l'entrada de nous elements d'heterogeneïtat lingüística. Un lloc preminent entre aquests nous elements, per cert, l'ocupa l'anglès global o transeuropeu com a llengua de preferència dels nòmades digitals i d'altres elits professionals. A diferència de la immigrant nord-africana a Catalunya, els

---

8. Vegeu a Banting *et al.* (2006) una visió sistemàtica de la gamma de polítiques multiculturals existents a l'Amèrica del Nord, Austràlia i diversos països de l'Europa occidental.

integrants d'aquest grup gaudeixen del privilegi de poder mantenir un repertori monolingüe (és a dir, anglès) en qualsevol metròpoli europea (Serra, 2023). Les constel·lacions de laboratori a les quals em refereixo es caracteritzen, doncs, per la presència paral·lela i entrelaçada de llengües autòctones (amb una condició majoritària o minoritària), les llengües dels immigrants i una llengua franca (que, segons el cas, pot ser la mateixa que una de les llengües autòctones o d'immigrants). Es tracta de constel·lacions que donen fe de la proliferació de noves formes de mobilitat (Grin *et al.*, 2018), les quals generen dinàmiques que, en diferent grau, separen la formació de la identitat sobre una base territorial de les pràctiques culturals reals.

En aquest sentit, moltes zones d'Europa —sobretot, però no pas exclusivament, zones urbanes— s'estan aproximant a configuracions sociolingüístiques que semblen ressuscitar el passat medieval del continent. El risc d'aquestes configuracions és que reinstal·len estructures que permeten la superposició de la diferenciació lingüística i l'estratificació, de manera que es formen segments en gran part aïllats l'un de l'altre i provoquen el reforçament mutu de la divisió cultural i social de la realitat col·lectiva, com era el cas en els contextos urbans medievals (Geary, 2001: 40). A la Barcelona del present, entre els *expats* anglòfons, que ocupen altes posicions professionals, i els immigrants del Marroc o del Pakistan, que continuen cultivant les seves llengües d'origen, trobem els segments de les classes mitjanes i populars locals, que utilitzen el castellà o el català com a llengua preferent. D'altra banda i referint-nos una darrera vegada a l'exemple del català/amazic/espanyol/àrab, la complexitat diversa pot produir noves identitats lingüístiques que superen la segmentació cultural mitjançant l'adquisició de repertoris multilingües funcionals per bona part de la ciutadania. Repertoris, no cal dir-ho, que van definitivament més enllà de la difusió de l'«anglès» europeu.

Avaluar en quina mesura la diversitat complexa està modificant els vincles entre llengües i identitats a Catalunya i en altres zones d'Europa és una qüestió empírica. En qualsevol cas, els laboratoris més idonis per a analitzar les dinàmiques multilingües amb un potencial polític innovador no sembla que siguin les capitals «globals» a les quals sol fer referència el discurs de la «superdiversitat» (Vertovec, 2007). Els advocats d'aquest terme tendeixen a concebre les transformacions en qüestió com un fenomen que comporta una hipertròfia d'identitats de tot tipus, sense tenir el compte el pes dels factors sociopolítics que estructuren les diferents capes de diversitat segons lògiques històriques contextuals. D'acord amb el que s'ha argumentat en els darrers paràgrafs, l'estudi de la interacció de formes de multilingüisme més tradicional i formes més recents ens mostra patrons que indiquen que són precisament els factors polítics i el bagatge històric els que fan que la diversitat no s'articuli de manera voluntarista, quasi arbitrària, sinó que adopti una forma complexa en què les jerarquies del passat es poden qüestionar, però, tanmateix, continuen impactant a l'hora de connectar les dinàmiques lingüístiques observables a escala *micro* i les estructures de poder implantades a escala *macro*. En resum, per a estudiar la diversitat complexa, escenaris com els de Hèlsinki, Brussel·les (més aviat la Brussel·les «belga» que no pas la seu de les institucions europees), Riga o Barcelona,⁹ semblen força més interessants que les ciutats globals (*global cities*) emblemàtiques, com ara Londres, París o

9. Vegeu a Kraus (2011b) i a Kraus *et al.* (2021) els intents comparatius que van en aquesta direcció.

Nova York. En el cas català, a més, l'escenari no es limita a l'àrea urbana barcelonina, ja que la immigració també ha introduït la diversitat complexa en moltes zones del camp.

4. CONTRADICCIONS I REPTES

Aquests escenaris, tots ells impregnats d'una realitat quotidiana profundament multilingüe, es distingeixen del context de l'Europa «oficial», dominat per nocions de la diversitat lingüística additives, més que integrals, i alhora poc efectives, que en la pràctica s'acaben reduint freqüentment a la cohabitació de la respectiva llengua oficial d'un estat amb una versió «europeïtzada» de l'anglès global. El mirall europeu ens mostra que l'avenç que implicaria el reconeixement del català com a llengua oficial de la UE amb igualtat d'estatus amb les llengües estatals seria sens dubte un gran pas endavant en termes de modificar una lògica normativa que fins ara limitava la diversitat a la diversitat representada pels estats. Però també cal entendre que es tractarà d'un pas amb efectes sobretot simbòlics. Tot i que contribueixi a revalorar el català en tot el conjunt dels territoris de parla catalana, això no significa que s'alterin en ells les dinàmiques de la complexitat diversa. El contacte entre llengües sempre està marcat per les relacions de poder i les desigualtats observables entre els grups lingüístics que comparteixen un mateix espai, ja sigui un espai territorial delimitat, ja sigui un espai cognitiu virtual. Els factors estructurals condicionen les decisions que els individus que interactuen en un entorn multilingüe prenen sobre el repertori lingüístic que volen adoptar i practicar. Una política lingüística dissenyada per a gestionar la diversitat complexa en un context com el català no pot ignorar aquests factors i ha d'intentar trobar fórmules que facilitin la protecció de les llengües històricament minoritzades en el seu propi territori. Tanmateix, tampoc no podrà obviar la necessitat de trobar un equilibri entre la regulació de la comunicació en l'espai públic compartit per tots i la multiplicació de repertoris lingüístics individuals diferenciats.

La regulació del multilingüisme a escala de la UE, en aquests moments, ofereix pocs mitjans per a desenvolupar estratègies innovadores per a resoldre el dilema que persegueix la UE des de la seva constitució: elaborar fórmules que permetin articular una esfera comunicativa comuna i promoure al mateix temps la diversitat lingüística. Val a dir que el reconeixement del català obriria una bretxa en el mur d'una diversitat fins ara monopolitzada pels estats membres. Nogensmenys, la bretxa no farà caure el mur, ni modificarà substancialment la situació sociolingüística del català al Principat o a les altres comunitats autònomes on és cooficial. Aquí el repte consisteix a estructurar espais multilingües que no són simbòlics, sinó reals. És evident que gestionar les relacions entre la llengua territorial autòctona i l'anglès com a llengua franca té connotacions diferents a Catalunya, on la llengua «pròpia» ha de conviure amb el castellà, que a Suècia, on la llengua oficial no ha d'afrontar una situació de competició similar; tot i que fins i tot en un país suposadament tan homogeni com Suècia, la precària supervivència dels idiomes sami i un percentatge significatiu de població immigrada que parla llengües no escandinaves han transformat una diversitat simple en una diversitat molt més complexa (Kraus i Kivisto, 2015).

En termes generals, el repte del multilingüisme a Catalunya és el mateix que en qualsevol altre entorn on es produeix contacte entre llengües: permetre que la disponibilitat d'opcions lingüístiques, opcions típicament associades amb una llengua franca transnacional, no xoqui amb el manteniment dels lligams lingüístics territorials, típicament associats amb una comunitat cultural particular.¹⁰ És prou evident, emperò, que quan passem de la norma general a la seva aplicació en contextos concrets, la dialèctica entre les llengües i les identitats connectades respectivament a opcions i lligams requereix un altre tipus de resposta a Catalunya que al sud d'Anglaterra, on bona part de la ciutadania no ha de distingir entre les dimensions «utilitàries» i les «comunitàries» del seu repertori lingüístic. Tornant al nostre exemple anterior: si la ciutadana hispano-berber-catalana, a l'hora de desenvolupar el seu repertori lingüístic, prioritza les opcions que configuren un mercat lingüístic globalitzat, farà el possible per cultivar el castellà, l'anglès i l'àrab, totes elles innegablement llengües franques, mentre que la seva preferència pel català i l'amazic indicaria la força del vincle comunitari. Evidentment, no estem parlant d'una tria d'una alternativa en detriment absolut de l'altra. A l'hora de gestionar la diversitat —ja sigui en l'àmbit individual, ja sigui en el col·lectiu—, les identitats lingüístiques afortunadament ofereixen més marge que les identitats religioses: adquirir i cultivar un repertori multilingüe viable no ens planteja problemes irresolubles, cosa que no podem afirmar si el que calgués portar a la pràctica fos un repertori «multireligiós».

Si, en comptes d'entendre el multilingüisme com una addició de monolingüismes amb l'anglès com a complement compartit, adoptem una perspectiva que concep el multilingüisme com a peça elemental per a afrontar la diversitat complexa del segle XXI, es fa imprescindible connectar la dimensió política i social de la ciutadania amb la dimensió lingüística, la qual en la immensa majoria dels casos ha de ser una dimensió multilingüe. Hauria d'haver quedat clar que aquesta dimensió sempre tindrà un caràcter radicalment contextual, en funció de les formes de complexitat que distingeixen un entorn concret de l'altre. El multilingüisme autocentrat¹¹ és un bon punt de partida conceptual per a desenvolupar aquesta idea de ciutadania. Es tractaria de fomentar l'adquisició de repertoris multilingües valorant la importància de la comunicació externa per a qualsevol comunitat lingüística, però tenint present al mateix temps que els patrons d'aquesta comunicació no són idèntics arreu del món. En el cas de Catalunya, caldria considerar la proximitat del català no només al castellà, sinó també a altres llengües romàniques amb nombres de parlants notòriament alts, com el francès; aleshores, les opcions comunicatives externes que s'han de tenir en compte no s'han de limitar necessàriament a l'opció de l'anglès. Pel que fa a l'atribut *multi*, és a dir, l'obertura al món de «fora», el multilingüisme autocentrat s'apropa aleshores a un multilingüisme convergent.¹² Pel que fa a l'atribut *auto*, és a dir, la comunicació interna, la gestió de la diversitat no pot fer abstracció del llegat històric i la subordinació de què ha estat objecte la llengua minoritzada per part

10. Vegeu a Kraus (2019: 774-775) una aplicació de les categories d'anàlisi introduïdes pel sociòleg Ralf Dahrendorf (1979) en l'àmbit de la política lingüística.

11. Sobre l'origen del concepte i l'ús que se'n fa aquí, vegeu Kraus *et al.* (2021: 463-464).

12. El concepte de *convergència* fa referència a la proximitat entre els membres de la mateixa família lingüística.

de la llengua dominant, instrumentalitzada per un estat centralista i autoritari. L'objectiu de compensar els efectes de la persecució i la minorització és precisament el que justifica que s'adoptin polítiques de discriminació positiva del català en l'esfera pública. Finalment, entre els components *multi* i *auto* també han de tenir cabuda mesures que acabin arrodonint els perfils multilingües entre la població d'acord amb les necessitats dels ciutadans que vulguin mantenir vincles actius amb els països d'on van emigrar els seus pares o ells mateixos.

Si les contradiccions que des dels seus inicis arrossega el multilingüisme europeu oficial han de resoldre's de manera productiva, sortint de l'atzucac al qual ens han portat el segrest de la diversitat per l'Europa dels estats i la fal·làcia que representa entendre el recurs a l'anglès com a màxima expressió de la llibertat lingüística, el laboratori català pot aportar més a la ciutadania europea que la invocació oficialista del multilingüisme a la qual ens té acostumats l'Europa institucional. Com s'ha observat a l'inici d'aquestes reflexions, la UE destaca la importància que té el multilingüisme com a ensenya distintiva de la identitat d'europes i europeus. Si fem nostra aquesta perspectiva, no sembla excessivament exagerat afirmar que Catalunya, així com altres escenaris similars de la complexitat diversa, representen l'*ethos* del projecte europeu de manera més genuïna que la mateixa UE. La voluntat de formar part de l'Europa oficial no hauria d'implicar la renúncia a gestionar el repte de conviure amb una diversitat tan complexa com real.

5. BIBLIOGRAFIA

- BANTING, Keith; JOHNSTON, Richard; KYMLICKA, Will; SOROKA, Stuart (2006). «Do multiculturalism policies erode the welfare state? An empirical analysis». A: BANTING, Keith; KYMLICKA, Will (ed.). *Multiculturalism and the welfare state*. Oxford: Oxford University Press, p. 48-91.
- BRANCHADELL, Albert (2006). *L'aventura del català*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres.
- CREECH, Richard L. (2005). *Law and language in the European Union: The paradox of a Babel «united in diversity»*. Groningen: Europa Law Publishing.
- DAHRENDORF, Ralf (1979). *Life chances: Approaches to social and political theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- GEARY, Patrick J. (2001). *The myth of nations: The medieval origins of Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2019). *Els usos lingüístics de la població de Catalunya: Resultats de l'Enquesta d'usos lingüístics de la població. 2018* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Disponible a: <<https://llengua.gencat.cat/web/content/documents/dadesestudis/altres/arxius/dossier-eulp-2018.pdf>>.
- GRIN, François *et al.* (2018). *The MIME Vademecum: Mobility and inclusion in multilingual Europe* [en línia]. Grandson: MIME Project. <www.mime-project.org>.
- GUNES, Cengiz (2019). *The Kurds in a New Middle East: The Changing Politics of a Regional Conflict*. Cham: Palgrave Macmillan.
- HAARMANN, Harald (1991). «Monolingualism versus selective multilingualism — On the future alternatives for Europe as it integrates in the 1990s». *Sociolinguistica: Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik / International Yearbook of European Sociolinguistics / Annuaire International de la Sociolinguistique Européenne*, núm. 5, p. 7-23.

- HABERMAS, Jürgen (2006). *Time of transitions*. Cambridge, MA: MIT Press.
- JULIANA, Enric (2023). «Catalán sin veto». *La Vanguardia*, 20 de setembre de 2023, p. 13.
- KATSAROVA, Ivana (2022). *Multilingualism: the language of the European Union* [en línia]. Brussel·les: European Parliamentary Research Service. <[www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642207/EPRS_BRI\(2019\)642207_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642207/EPRS_BRI(2019)642207_EN.pdf)>.
- KRAUS, Peter A. (2008). *A Union of diversity: Language, identity and polity-building in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KRAUS, Peter A. (2011a). «The language issue and political legitimation in the European Union: Neither unity nor diversity?». A: LISE KJÆR, Anne; ADAMO, Silvia (ed.). *Linguistic diversity and European democracy*. Farnham: Ashgate, p. 17-33.
- KRAUS, Peter A. (2011b). «The multilingual city: the cases of Helsinki and Barcelona». *Nordic Journal of Migration Research*, vol. 1, núm. 1, p. 25-36. Disponible a: <<https://doi.org/10.2478/v10202-011-0004-2>>.
- KRAUS, Peter A. (2012). «The politics of complex diversity: a European perspective». *Ethnicities*, vol. 12, núm. 1, p. 3-25.
- KRAUS, Peter A. (2020). «The politics perspective on language contact». A: DARQUENNES, Jeroen; SALMONS, Joseph C.; VANDENBUSSCHE, Wim (ed.). *Language contact: An international handbook*. Berlín: De Gruyter Mouton, p. 765-777.
- KRAUS, Peter A. (2023). «Umkämpfte Souveränität: Regionen und Minderheitenpolitik in Europa». *Zeitschrift für Politik*, vol. 70, núm. 2, p. 157-176. Disponible a: <<https://doi.org/10.5771/0044-3360-2023-2-157>>.
- KRAUS, Peter A.; KIVISTO, Peter (ed.) (2015). *The challenge of minority integration: Politics and policies in the nordic nations*. Varsòvia i Berlín: De Gruyter Open. Disponible a: <<https://doi.org/10.1515/9783110441116>>.
- KRAUS, Peter A.; CLIMENT-FERRANDO, Vicent; FRANK, Melanie; GARCIA, Núria (2021). «Governing complex linguistic diversity in Barcelona, Luxembourg and Riga». *Nations and Nationalism*, núm. 27 (2), p. 449-466. Disponible a: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/nana.12662>>.
- LEAL, Alice (2021). *English and translation in the European Union: Unity and multiplicity in the wake of Brexit*. Londres: Routledge. Disponible a: <<https://doi.org/10.4324/9780429282812>>.
- LECLERC, Jacques. *L'aménagement linguistique dans le monde* [en línia]. <www.axl.cefan.ulaval.ca/Langues/1div_inegalite.htm> [consulta: 29 setembre 2023].
- SERRA, Laura (2023). «Per viure aquí no cal el català, però tampoc el castellà». *Ara*, 24 de setembre de 2023, p. 8.
- TOIVANEN, Reetta (2015). «Obstacles and Successes». A: MARTEN, Heiko F.; RIESSLER, Michael; SAARIKIVI, Janne; TOIVANEN, Reetta (ed.). *Cultural and linguistic minorities in the European Union and the Russian Federation: Comparative studies on equality and diversity*. Cham: Springer.
- VAN PARIJS, Philippe (2011). *Linguistic justice for Europe and for the world*. Oxford: Oxford University Press.
- VERTOVEC, Steven (2007). «Super-diversity and its implications». *Ethnic and Racial Studies*, vol. 30, núm. 6, p. 1024-1054. Disponible a: <<http://dx.doi.org/10.1080/01419870701599465>>.